

QÜESTIONS SOBRE LA DOBLE OBRA LUCANA

II. QUI ÉS JOAN, L'ANOMENAT «MARC»?

per Josep RIUS-CAMPS

Un estudi dels personatges que apareixen en el llibre dels Fets hauria de partir d'una anàlisi actancial de cada un d'ells (nom, sobrenom, qualificatius, epítets, paper, etc.), de les mútues implicacions de dos o més d'ells (duets, ternes, paral·lisme, antítesis), d'un estudi meticulós del context i d'una classificació de les diverses funcions que aconsegueixen personalment o comunitària dintre la narració. Tots tenen un paper *significatiu*, si bé no tots l'exerceixen en el mateix nivell. Sens dubte que les tres «conversions» narrades dins la gran inclusió que interromp el fil de la narració (Ac 8,4-11,19) tenen per objecte de presentar els personatges *principals*, la «conversió» del quals és *imprescindible* perquè pugui constituir-se la primera església «cristiana» (11, 20-26): *Felip*, capdavanter (després de la mort d'Esteve) del grup dels Set, representant de l'església jueva de llengua grega (8,5-40; cf. 21,8-16); *Saule*, representant del sector fariseu (9,1-30; cf. 11,25-26.30; 12,25; 13,1ss. *passim*); *Pere*, capdavanter del grup dels Dotze, representatiu de l'església hebrea (9,32-11,18; cf. 12,1-17; 15,7-11). D'altres, en canvi, estan *en funció* d'un personatge o església. Són elements *descriptius* d'actituds o actuacions, negatives o positives, d'una comunitat o d'un personatge concret. Així la terna Bernabé/Ananies i Safira, descriu tres actituds (positiva, una: 4,36-37; negatives, dues: 5,1-11) de la comunitat ideal (4,32-35) de Jerusalem; igualment la terna Eneas i Tabita/Simó Curtidor revela la situació real de les comunitats de Palestina (negativa: 9,32-42; positiva: 9,43; vegeu § 3); el duet Simó mag/l'Etíop eunuc significa la doble actitud, tancada, primer (8,5-24), i oberta, després (8,25-40), de Felip; igualment la parella Bar Jesús, mag i fals profeta jueu/Sergi Pau, procònsol pagà, reflecteix la tendència en-

contrada que s'ha manifestat en el si de la comunitat constituïda per Bernabé i Saule tot just iniciada la missió (13,6-8). D'altres apareixen en *successives seqüències* marcant amb llur presència facetes diverses de la missió. Així Bernabé (juntament amb Saule/Pau i/o Marc: 11,22-26.30; 12,25; 13,1ss.; 15,1ss.; 15,36-39), (Judes i) Siles (juntament amb Pau i/o Timoteu: 15,22.27,32-33.40ss. fins a 17,15; 18,5), etc.

El present article es vol cenyir a un personatge que apareix en diverses seqüències i que repetidament ve acompanyat d'un sobrenom: Joan, el (sobre)nomenat Marc. Constituirà una primera aportació vers un tractament més sistemàtic dels diversos personatges que es presenten en la doble obra lucana.

1. És típic de Lluç l'ús de determinats verbs per a introduir el sobrenom d'un personatge, tals com *καλέω*: Simó, l'anomenat Fanàtic (Lc 6,15); Maria, l'anomenada Magdalena (8,2); Judes, l'anomenat Isacariot (22,3); Josep, l'anomenat Barsabàs (Ac 1,23); Simeó, l'anomenat Negre (13,1); Judes, l'anomenat Barsabàs (15,22); Joan, l'anomenat Marc (15,37); *ἐπικαλέω*: Josep, l'anomenat Barsabàs, sobrenomenat Just (Ac 1,23); Josep, el sobrenomenat Bernabé pels apòstols (4,36); (un tal) Simó, (el) sobrenomenat Pere (10,5.18.32; 11,13); Joan, el sobrenomenat Marc (12,12.25). En el nivell *narratiu*, el sobrenom serveix perquè el lector distingeixi persones que porten un mateix nom; en la narració de Pere i Corneli serveix, a més a més, perquè aquest o els seus enviats el puguin identificar distingint-lo de Simó el Curtidor. En el nivell *significatiu*, el sobrenom denota sovint una qualitat/defecte sobresortint del personatge: Simó «Zelota», el Fanàtic o Agitador; Simó, «Pere», el Pedra o Testarrut (noti's l'ús del vocatiu, Πέτρε, per part de Jesús després d'haver-lo advertit severament del perill pel seu nom propi repetit, «Simó, Simó...», prennunciant-li la tripla negació per raó de la seva caparrudesa, Lc 22,31-34; així com en l'escena corresponent de Corneli, Ac 10,13 i 11,7); Josep, «Bernabé», el que Exhorta o l'Exhortador. Manta vegada ha esdevingut el nom corrent entre els creients: Josep, sobrenomenat Bernabé pels apòstols, el qual d'ara endavant serà anomenat pel sobrenom; Joan, sobrenomenat Marc, versemblantment el Marc conegut dels fidels (vegi's Ac 15,39; Col 4,10; 2Ti 4,11; Flm 24; 1Pe 5,13); Simó, sobrenomenat Pere, essent Pere el malnom familiar que li havia posat el propi Jesús (Lc 6,14).

2. Hi ha dos casos que criden l'atenció per la repetició del sobrenom. Dins la narració de Corneli, *Simó* és identificat quatre

vegades com a «*Pere*». A primera vista semblaria que aquesta quàdrupla repetició és senzillament el senyal que el missatger de Déu dona a Corneli perquè ell o els seus servents el puguin distingir de l'altre Simó, el Curtidor, amb el qual conviu (Ac 9,43; 10,5-6.17-18 [en discurs directe]; 10,32 i 11,13 [en discurs indirecte]). Però Lluc no es limita al nivell narratiu. Per a evitar confusions n'hi hagués hagut prou d'emprar el nom de *Pere*, d'altra banda més familiar a uns pagans. L'afinitat intencionada entre l'un i l'altre Simó i la perfecta estructura concèntrica amb què ha construït les successives referències a ambdós Simons reclamen un altre nivell d'interpretació:

- A { [a] «S'esdevingué, però, que [Simó Pere] va romandre bastants dies
b a *Jaffa* prop d'un tal (τινι) Simó Curtidor (de pells)» (9,43)
- B { a «i ara *envia* uns homes a *Jaffa* i *envia* a buscar un tal (τινὰ) Simó, que és sobrenomenat *Pere*» (10,5)
b «aquest *s'allotja* prop d'un tal (τινι) Simó Curtidor, que té una *casa prop del mar*» (10,6)
- C { b «heus ací que els homes comissionats per Corneli, havent esbrinat *la* (την) *casa* del (του) Simó, es presentaren al portal» (10,17)
a «i, fent un crit, preguntaren si Simó, el sobrenomenat *Pere*, *s'allotjava* allí» (10,18)
- B' { a «*envia*, doncs, (algú) a *Jaffa* i *convida a venir* Simó, que és sobrenomenat *Pere*» (10,32a)
b «aquest *s'allotja* a *casa* de Simó Curtidor *prop del mar*» (10,32b)
- A' { [b] «*Comissiona* (algú) a *Jaffa* [a casa de Simó Curtidor de pells]
a i *envia a buscar* Simó, el sobrenomenat *Pere*» (11,13)

El centre de l'estructura (C) marca el pas del discurs directe (presentació de personatges amb l'adjectiu indeterminat) al retrospectiu (personatges amb article anafòric o sense indeterminació). En ambdós extrems (AA') es mencionen alternativament l'un i l'altre Simó, silenciament deliberadament el correlatiu (Simó Pere, en A; Simó Curtidor, en A'). En els membres intermedis (BB') apareixen ambdós Simons en el mateix ordre i exactament amb les mateixes expressions (llevat, òbviament, dels indeterminatius τινι/τινὰ i del canvi de μεταπεμψαι per μετακάλεσαι; μετάπεμψαι retornarà en A' formant una subestructura també concèntrica). En la parella que es troba en el centre de l'estructura (C) es produeix una inversió

(respecte de BB') dels personatges (ba, en comptes de ab) en estricta correspondència amb els dos extrems (AA'). Voler explicar això fent recurs a les regles del discurs directe i indirecte no donaria raó d'una sèrie de detalls. A part de l'afinitat intencionada entre l'un i l'altre Simó, ja observada, tendent a relacionar d'alguna manera la situació de Pere amb la del Curtidor de pells, sorprèn: a) la tripla menció de (la) *casa* en els membres del mig (BCB'), a més de 11,17, per a designar —amb tota versemblança— una comunitat creient diametralment oposada a la representada per Tabita, la Gasela, «morta», situada també a Jaffa, o a la d'Eneas, «paralític», ubicada a Lidda, com veurem tot seguit (noti's de moment que el terme οἰκία, aquí emprat, es distingeix del terme οἶκος, usat per a designar la família pagana de Corneli: 10,2.23.30; 11,12.13.14; οἰκέται, 10,7); b) la doble determinació *prop del mar* en els membres intermitjos (BB'); c) el *silenci* del nom de Simó Pere en la primera menció de Simó el Curtidor (A) i el de Simó el Curtidor en boca de Pere en presència dels circumcisos de Jerusalem (A').

El silenci de Simó el Curtidor davant la comunitat de Jerusalem (en sentit tècnic, sacral), addicta a la Llei, ens dóna la pista per a interpretar la tripla menció del «curtidor de pells» (9,43; 10,6 i 10,32b). En efecte, l'ofici de curtidor de pells, pel contacte que implicava amb animals morts, era considerat pels rabins com un dels oficis més abjectes¹ i, pel que fa al dret jueu conjugal, se'l podia obligar a divorciar-se, a l'igual que un leprós². Strack-Billerbeck interpreten el fet que Simó Pere s'estatgi a casa de Simó Curtidor com un senyal de la seva llibertat interior enfront de les prescripcions farisees³. Hänchen rebutja aquesta, segons ell, «preparació psicològica de l'actitud de Pere envers Corneli», argüint que, segons

1. S. - B. II 695; J. RENIÉ, *Actes des Apôtres*, Paris 1951, p. 155; A. WIKENHAUSER, *Die Apostelgeschichte (=AG)*, Regensburg 1961, p. 117.

2. S. - B., *ibid.*: Segons K^{eth} 7,10 «Folgende Männer kann man zwingen, ihre Frau (auf dem Wege der Scheidung) zu entlassen: den Aussätzigen... und den Gerber...»

3. *Ibid.*: «Dass Petrus bei einem Gerber als Gast einkehrt, bezeugt seine innere Freiheit von den pharisäischen Satzungen»; F. F. BRUCE, *The Book of the Acts (=Acts)*, Grand Rapids 1980 (reimpressió), p. 213: «Moreover, as Harnack points out (*The Acts of the Apostles*, London 1909, p. 85), 'tanning was an uncleanly trade', and Peter's lodging with such a man was a mark of his increasing emancipation from ceremonial traditions»; STÄHLIN, AG 146: «vielleicht soll aber mit der Erwähnung... der als unrein geltenden Gerberei die folgende Geschichte (10,14!) vorausgewiesen werden».

Lluc, l'únic determinant del canvi d'actitud fou el poder diví⁴. Tampoc Conzelmann no dona cap importància al menysteniment per part dels rabins de l'ofici de curtidor⁵. Ara bé, el fet que Lluc precisi en boca del missatger de Déu que el curtidor de pells, Simó, té una casa *vora el mar* (10,6) i que ho repeteixi en boca de Corneli (10,32b) demostra la importància que atribueix a aquesta determinació: Simó, el Curtidor, viu *fora* del poblat, «vora del mar»⁶. Lluc evita, per altra banda, que Jesús travessi mai el *mar* (θάλασσα), precisant, sempre, que es tractava del *llac* (λίμνη) de Galilea⁷. Segons Lluc, el Messies realitza el seu èxode a partir de Jerusalem (Lc 9,31; 13,33); els seus deixebles el portaran a terme fins als extrems de la terra, també ells a partir de Jerusalem (Lc 24,17; Ac 1,8), tot travessant el «mar». Pere és el primer que es troba, després de «travessar tota (Palestina)»⁸, «sojornant vora el mar» (Ac 9,32-43). Aquest sojorn en una comunitat/casa tinguda legalment per impura representa el *punt de partida* del seu «èxode» fora del judaisme. «Cesarea», com a ciutat del Cèsar⁹, constituirà la *primera etapa* de la seva «conversió»¹⁰. El seu èxode *definitiu* fora de la institució jueva el realitzarà més endavant —com veurem tot seguit—, la «nit» de Pasqua. Els primers que fàcticament travessaran el mar cap a Xipre seran els representants de la comunitat «cristiana» d'Antioquia, Bernabé i Saule¹¹. Pau, entercat a afrontar personalment el fulcre dels judaïtzants, Jerusalem¹², desfarà la marrada

4. HÄNCHEN, AG 287 n. 1: «Aber an einer solchen psychologischen Vorbereitung liegt Lukas nicht das Mindeste; im Gegenteil: er stellt Petrus als nur durch die himmlische Macht bestimmt dar.»

5. CONZELMANN, AG 69.

6. C. S. C. WILLIAMS, *A Commentary on the Acts of the Apostles (=Acts)*, London 1964 (reimpressió 1975), p. 130: «for this reason he may have lived outside the town».

7. V. K. ROBBINS, *By Land and By Sea: The We-Passages and Ancient Sea Voyages*, dins Ch. H. TALBERT (ed.), *Perspectives on Luke-Acts*, Danville-Edinburgh 1978, pp. 215s.

8. διερχόμενον διὰ πάντων (Ac 9,32); διεθέρων ἕως ἡμῶν (9,38: cf. STÄHLIN, AG 144).

9. Vegeu l'article anterior d'aquesta sèrie: *La darrera pujada de Pau a Jerusalem: «desviació» del camí cap a Roma*, dins RCT 5 (1980) 1-94, en especial pp. 78s., 87-89.

10. Cf. P. - G. MÜLLER, *Die «Bekehrung» des Petrus. Zur Interpretation von Apg 10,1-11*, dins *Herder Korrespondenz* 28 (1974) 372-375, notícia compendiosa del «Hauptseminar» tingut a Regensburg per F. MUSSNER sobre «Die Korneliusgeschichte» durant el semestre d'estiu de 1973.

11. ROBBINS, *By Land and By Sea* 215s.

12. Àmpliament desenrotllat en l'article citat en la n. 9.

tot baixant a Cesarea i, després de travessar el mar sa i estalvi (διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης, 28,4)¹³, arribarà fins a Roma.

3. La quàdrupla determinació «sobrenomat Pere» té, doncs, també una funció teològica: Simó, «entestat» («Pere!») a redreçar i revifar la comunitat jueva creient, estigmatitzada mitjançant un doble personatge —un home anomenat Eneas, El-sempre-nou, paralític des de fa «vuit» anys¹⁴, i una deixeblla, de nom Tabita, que significa la Gasela, la qual després d'una malaltia acaba de morir¹⁵—, capitula a la fi i accedeix a sojornar a casa de Simó, el Curtidor, vora el mar (9,43; cf. 10,6.17.32b). Finalment es convenç a Cesarea, a casa del centurió Corneli —personificació del paganisme¹⁶— que també els pagans (τὰ ἔθνη, 10,45; 11,18) estaven cridats a formar part de la comunitat de creients. La insistència en el sobrenom recalca la seva actitud tancada envers els pagans per raó del seu aferrissament a la Llei (10,14.28; 11,8). Només davant la imminència d'una segona —i definitiva!¹⁷— negació, Pere accedirà a no fer distinció de persones (10,20.28.34; 11,12) i, mercès a l'anticipació de l'Esperit Sant (10,44-47; 11,15-17), comprendrà finalment que també els pagans estaven cridats a la fe en el Senyor Jesús Messies (10,48; 11,17).

4. El segon cas és el relatiu a Joan «Marc». Dins la narració de l'alliberament de Pere de la presó del rei Herodes, la nit de la Pasqua, Lluç polaritza l'atenció del lector en «la casa de la Maria (*sic*), la mare de Joan, el sobrenomat Marc, on hi havia un gran nombre de persones reunides pregant» (12,12). La segona identifica-

13. W. RADL, *Paulus und Jesus im lukanischen Doppelwerk*. Untersuchungen zu Parallelmotiven im Lukasevangelium und in der Apostelgeschichte, Frankfurt/M. 1975, pp. 238s.

14. Compari's Ac 9,32-35 amb Lc 5,18.24-26.- El «vuitè» dia és el dia de la resurrecció (Lc 24,1). L'ús d'una mateixa forma literària i el recolzament en determinades paraules i expressions iguals, equivalents o de so semblant permet —segons les conegudes regles hermenèutiques del rabinisme (cf. H. L. STRACK, *Einleitung in Talmud und Midras*, München 1930, pp. 96-99)— d'interpretar ambdues situacions de forma analògica, traslladant a un passatge l'entera situació que es troba en un altre.

15. Compari's Ac 9,36-42 amb Lc 8,49-56 i sobretot Mc 5,35-43. És digne de notar igualment el paral·lisme amb Jo 11,1-45; cf. F. L. CRIBBS, *The Agreements That Exist Between John and Acts*, dins *Perspectives on Luke-Acts* 53.

16. Compari's Ac 10,1.22.45 amb Lc 7,1ss.; 23,47. La «conversió» de Pere en el cas de Corneli (Ac 9,43-11,18) és construïda en paral·lisme amb la paràbola del fill pròdig (Lc 15,11-32). Quan arribi l'ocasió ho desenrotllaré àmpliament. Les conseqüències que se n'infereixen confirmen la interpretació aquí sostinguda.

17. Cf. *La darrera pujada de Pau a Jerusalem* 48.

ció de Joan té també el seu misteri. Un cop Bernabé i Saule havien ja acomplert llur servei a Jerusalem, com a portadors de la col·lecta de l'església d'Antioquia (11,29-30), tornaren a Jerusalem (Ἱερουσαλήμ, en sentit tècnic) per endur-se amb ells Joan, el sobrenomenat Marc (12,25). Les variants dels còdexs són un indicatiu de la dificultat que el text comporta. Si a això afegim la repetició del sobrenom i el sentit ple de «Jerusalem», la dificultat augmenta. Tot seguit apareix Joan, sense més, acompanyant a Bernabé i Saule com a «dipositari» (ὕπηρέτης, 13,5), i a continuació el mateix Joan, a seques, se separa d'ells i se'n torna a Jerosòlima (Ἱεροσόλυμα, en sentit neutre, 13,13). Finalment, en proposar Pau a Bernabé de supervisar les comunitats fundades en el primer viatge, Bernabé posa com a condició absoluta d'endur-se'n Joan, el sobrenomenat Marc (15,36-37). Davant la negativa radical de Pau, s'encén entre ells una violenta discussió fins al punt de separar-se l'un de l'altre; llavors Bernabé s'enduu Marc (*sic*), i tots dos recomencen la missió a Xipre (15,38-39), pàtria de Bernabé (4,36). Recordi's que la primera missió, la fundacional, entre els pagans havia començat també a Xipre (13,4).

Els comentaristes, poc amatents en general a escodrinyar i valorar degudament les estructures paral·leles entre el primer i el segon llibre de Lluc, ni tan sols s'han plantejat la possibilitat que aquest personatge tan repetidament remarcat pogués tenir un paper preponderant en la narració, tant pel que fa a Pere, com sobretot a l'actuació i comportament de Bernabé i Pau. El problema és delicat. Convindrà, doncs, de seguir pas a pas l'aparició i desaparició d'aquest personatge.

1. Ac 12,1-23

5. A. Strobel ha intuït que l'alliberament de Pere té quelcom a veure amb la simbologia pasqual de l'Èxode¹⁸, si bé no n'infereix

---

18. A. STROBEL, *Passa-Symbolik und Passa-Wunder in Act. XII. 3ff.*, dins *NTSt* IV (1957-1958) 210-215: «das Verständnis der Passa-Nacht als Nacht der Errettung der Gerechten Gottes» (p. 213), basant-se en el midràsh Ex r 18 (81a) citat per S. - B. IV 1, 55 (b). Vegi's també W. DIETRICH, *Das Petrusbild der lukanischen Schriften*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1972, p. 300 i n. 238.

més que conclusions de caire històric¹⁹. Si ens fixem en el relat d'Ac 12,1-23 comprovarem que Lluc combina dos paradigmes: 1) el de l'*èxode*, la nit de Pasqua, i 2) el dels *pastors*, la nit del naixement de Jesús, a fi que el lector s'adoni d'on es troba el veritable alliberament. Aquests dos paradigmes entrelaçats serviran per a esclarir la naturalesa de l'alliberament de Pere. En els tres casos, l'«alliberament» consta de tres fases: 1) opressió; 2) deslliurament miraculós; 3) sortida.

6. L'*opressió* (1) revesteix característiques diverses segons les exigències narratives: *a*) Israel és oprimat pel Faraó, rei d'Egipte (Ex 6,13.27.29 LXX), simbolitzada aquella per la «nit» en què serà alliberat (ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, 12,8.12); *b*) els pastors, socialment marginats²⁰, estan immersos també en la «nit» «vetllant el ramat per torns» (φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς, Lc 2,8); *c*) Pere, «aquella nit», «dormia entre dos soldats, lligat amb dues cadenes, i sentinelles feien guàrdia a la porta de la presó» (τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ... φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακὴν, Ac 12,6). L'*opressió* és senyalitzada simbòlicament pel joc de paraules «vetllar», «torns de guàrdia», «sentinelles» i «presó», que es remunten totes a una mateixa arrel grega. Pel que fa al *deslliurament miraculós* (2), *a*) el d'Israel tingué lloc mitjançant la intervenció del *Senyor*, que *colpí* els primogènits d'Egipte (κύριος ἐπάταξεν, Ex 12,29.12.23.27); és el pas del *Senyor* o *Pasqua* (πάσχα ἐστὶν κυρίῳ, 12,11d); *b*) el dels pastors el realitza l'*àngel del Senyor* (καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς), en *resplendir* la glòria del *Senyor* entorn d'ells (καὶ δόξα κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς, Lc 2,9), tot anunciant-los el naixement, avui, d'un Salvador/Alliberador, el Messies *Senyor*, a la ciutat de David (2,11); *c*) el de Pere el realitza igualment l'*àngel del Senyor* (καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη), en *resplendir* una llum dins l'habitacle (καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι, Ac 12,7ab), tot *colpint* el costat de Pere (πατάξας τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, 12,7c); es tracta també de la nit de la *Pasqua* (12,3b.4c.6). Finalment, la *sortida* (3) té com a característiques la precipitació i l'aparellament per a una llarga fugida: *a*) el poble d'Israel *és urgit a aixecar-se de pressa* (Ἀνά-

19. *Ibid.* 213: «Die Wahrheit der Passa-Verheissung... hat sich auch dem Apostel Petrus erwiesen. Die Folgerung liegt nahe, dass damit Legitimität und Recht der urchristlichen Passa-Erwartung betont werden sollten.»

20. S. - B. II 113s.

σπυγγῆ... σπουδῆ, Ex 12,31-33), s'enduu els pans encara *àzims* (12, 39.15), menja l'anyell amb *presses* (μετὰ σπουδῆς, 12,11c), amb els lloms *cenyits*, *les sandàlies* als peus (αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι, καὶ τὰ ὑπόδηματα ἐν τοῖς ποσίν) i un bastó a la mà (12,11ab); b) els pastors hi anaren *corrents* (σπεύσαντες, Lc 2,16); c) Pere és *urgit a aixecar-se de pressa* (Ἀνάστα ἐν τάχει, Ac 12,7b), a *cenyir-se*, calçar-se *les sandàlies* (Ζῶσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου) i a vestir-se (12,8); Lluc puntualitza que «eren els dies dels *àzims*» (12,3b).

7. Acabem de veure els paral·lels relatius a les tres etapes d'una situació d'èxode. Però Lluc no s'accontenta de recrear una aital situació per a materialitzar el canvi profund que s'està operant a l'interior de Pere. L'alliberament dels pastors, de llur condició de marginats socials, i el de Pere, de les mans d'Herodes, rei dels jueus, i de tota l'expectació del poble jueu (Ac 12,11), són descrits per Lluc seguint una mateixa estructura. Per a fer adonar el lector de com era de pregonia la submissió interior de Pere als ideals messiànics jueus, descriu dues etapes successives de la seva sortida. En primer lloc, Pere «surt» de la cel·la i «segueix» el missatger, «tot i que no sabia que era real el que s'esdevenia per mitjà de l'àngel, sinó que es creia veure una visió» (12,9). En segon lloc, «un cop hagueren *travessat* (διελθόντες δὲ) la primera i la segona guàrdia, arribaren a la porta de ferro que duià a la ciutat, la qual se'ls obrí tota sola; sortiren i s'avançaren per un carrer, i tot seguit *l'àngel s'apartà d'ell* (ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ)» (12,10). L'alliberament dels pastors segueix també un esquema semblant: «I s'esdevingué que, un cop *els àngels s'hagueren allunyat d'ells cap al cel* (ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν... οἱ ἄγγελοι), els pastors es posaren a dir-se els uns als altres: *Travessem*, doncs (Διέλθωμεν δὴ), fins a Betlem...» (Lc 2,15a). En ambdues situacions és ineludible un «travessar», com Israel travessà el mar Roig, a fi d'assolir l'objectiu. En el cas dels pastors, Lluc no insisteix en les etapes del procés; en el de Pere, en canvi, distingeix tres fases en la «travessia» —«primera i segona guàrdia», «porta de ferro»—, a fi de subratllar la tridimensionalitat de l'opressió. En el cas dels pastors, els àngels s'allunyaren d'ells *immediatament* després de l'anunci; en el de Pere, l'àngel s'apartà d'ell al terme de la *segona* etapa de la sortida (καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει [primera], Ac 12,9; καὶ ἐξελθόντες προῆλθον [segona], 12,10c; καὶ εὐθέως ἀπέστη..., 12,10d). L'acció d'allunyar-se de(l)s

àngel(s) indica l'alliberament *material* de la situació d'opressió. Al terme de la segona etapa Pere «torna en si» i confessa: «Ara sé realment que el Senyor ha enviat el seu àngel i m'ha deslliurat de mans (ἐξαπέστειλεν ὁ κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ καὶ ἐξείλατό με ἐκ χειρὸς)²¹ d'Herodes i de tota aquesta expectació del poble dels jueus» (12,11). Els pastors, en canvi, se n'han adonat de seguida: «...i anem a veure la realització d'aquest vaticini que el Senyor (ὁ κύριος) ens ha donat a conèixer» (Lc 2,15b). D'aquesta manera Lluç mostra que hi ha una notable diferència entre l'un i l'altre alliberament: els pastors l'intueixen de seguida, perquè l'esperaven; Pere s'hi resisteix, perquè esperava que es realitzés d'una forma totalment diferent, d'acord amb l'expectació messiànica del poble jueu. Efectivament, ara comprèn (Νῦν οἶδα ἀληθῶς) que allò que l'oprimia i tenia empresonat no era sinó la general expectació messiànica (πάσης τῆς προσδοκίας)²² —nacionalista— del poble dels jueus (τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων) —creients o no en Jesús—, dels quals «ara» acaba definitivament de distanciar-se, segons indica la singular expressió «del poble dels jueus» posada en boca de Pere. Lluç se serveix d'aquesta construcció, tautològica en aparença (λαός és *terminus technicus* per a designar el poble jueu), per a qualificar despectivament el que era tingut per Pere, fins ara, com a poble privilegiat²³. Pere, constata, així, que ja no pertany al poble jueu²⁴.

8. Lluç, però, no s'accontenta amb la descripció de l'alliberament

21. STROBEL, *Passa-Symbolik* 213: «Die Aussage cp. xii. 11... entspricht wörtlich der Redeweise Dan. iii. 95 Theod. ἀπέστειλεν τὸν ἄγγελον αὐτοῦ καὶ ἐξείλατο (τοῦς παῖδας αὐτοῦ).»

22. Com encertadament observa DIETRICH, *Das Petrusbild* 303, l'adjectiu totalitzador, *πάσα*, no permet d'interpretar la *προσδοκία* en el sentit minimalista d'«atesa de la condemna i execució de Pere» (WENDT, *AG* 197; HÄNCHEN, *AG* 327 n. 11): «Lukas will vielmehr zum Ausdruck bringen, dass Petrus jetzt *jedweder* *προσδοκία* durch das jüdische Volk enthoben ist... dass von nun an eine Trennung zwischen Petrus und dem 'Volk der Juden' sich vollzieht.» La cursiva és meua.

23. Joan se serveix de la mateixa precisió per a designar despectivament la Pasqua o altres festes dels dirigents jueus com a «Pasqua dels jueus», etc. Vegi's J. MATEOS - J. BARRETO, *El Evangelio de Juan*, Madrid 1979, pp. 160 s.

24. HÄNCHEN, *AG* 37 n. 11, observa que l'aital expressió «klingt im Mund des Petrus sehr sonderbar», però no n'infereix conseqüències: STROBEL, *Passa-Symbolik* 213 n. 6, intueix que la singular construcció conté un cert distanciament: «eine Reflexion... dass das jüdische Volk einer dunklen Zukunft entgegengeht, das weitere Schicksal des Apostels davon aber ausgenommen blieb»; DIETRICH, *Das Petrusbild* 304 n. 248, argüeix amb raó que aquesta interpretació és mancada de suport en el context, coincideix amb nosaltres en afirmar un definitiu trencament de Pere amb el poble jueu, si bé suggereix que això es podria entendre en el sentit que «Petrus es nun mit einem anderen λαός zu tun haben wird» (p. 305).

dels pastors i de Pere d'una situació opressora. Tant la narració dels pastors com la de Pere conflueixen en un «lloc» inesperat, és a dir, aliè a l'«expectació jueva». Els pastors hi «anaren (καὶ ἦλθον) corrents i trobaren *Mariam* (amb article anafòric) i Josep (*id.*) i el *nen* ajagut a la menjadora» (Lc 2,16); Pere, «en adonar-se'n, *anà* (συνιδῶν τε ἦλθεν) a la casa de *Maria* (amb article anafòric), la mare de *Joan*, el sobrenomat Marc, on hi havia un gran nombre de persones reunides pregant» (Ac 12,12). El fil d'ambdues narracions convergeix en una «comunitat» reunida en un lloc no habitual. La primera, en una comunitat familiar, contradistinta de la jueva i hieràtica composada per Zacaries i Isabel (Lc 1,5), aixoplugada en una *establia*, perquè «no hi havia lloc per a ells a l'hostal» (2,7); la segona, en una comunitat reunida en una *casa* ben coneguda dels lectors, «la casa de Maria, la mare de Joan, el sobrenomat Marc» (Ac 12,12), contradistinta de la comunitat de Jerusalem, presidida per Jaume (12,17a)²⁵. Mentre a Lc 2,16 l'article anteposat a «*Mariam*» fa òbviament referència a 2,5, a Ac 12,12 l'article anteposat a «*Maria*» no té cap punt referencial en el text. Tampoc «la casa», malgrat l'article, no ha estat mencionada amb anterioritat²⁶. La intenció de Lluc no és historicitzant sinó teològica: mitjançant l'article assenyala la veritable comunitat jueva creient, distinta de la judaïtzant constituïda per Jaume i els germans. «*Mariam*»/«*Maria*» apareixen en ambdues escenes en primer terme, representant respectivament l'Israel fidel/la comunitat autènticament creient, però el centre d'ambdues comunitats és, respectivament, l'infant Jesús, per la seva qualitat d'Alliberador com a Messies-Senyor (σωτῆρ ὃς ἔστιν

25. En general els comentaristes pensen que d'ara endavant Jaume ha assumit la presidència de l'església-mare: J. MUNCK, *The Acts of the Apostles* (=Acts), revised by W. F. Albright and C. S. Mann, New York 1967 (reimpressió 1979), p. 114; WILLIAMS, *Acts* 149; BRUCE, *Acts* 252; STÄHLIN, *AG* 169s.- Segons el text lucà, Jaume ja fa temps que l'ha assumida, probablement amb motiu del conflicte provocat per la conversió de Corneli (Ac 11,1ss.). La persecució d'alguns (τινῶν) capitostos de l'església jerosolimitana per part dels jueus (12,3) —en contrast amb la immunitat de Jaume— està en paral·lel, com molt encertadament observa STÄHLIN, *AG* 170, amb la persecució dels hel·lenistes (8,1b) i l'exempció dels apòstols (8,1c): «jetzt werden sogar die Apostel verfolgt, und nur die allerstrengsten Judenchristen bleiben unbehelligt».

26. La majoria de comentaristes accepta la hipòtesi tradicional (formulada en el s. VI), segons la qual aquesta «casa» seria idèntica a la del Cenacle (cf. Lc 22,11-12; 24,33; Ac 1,4.13.15; 2,1-2): cf. STÄHLIN, *AG* 169; CONZELMANN, *AG* 79. Aquí, però, es parla de ἡ οἰκία i no de ὁ οἶκος, com a Ac 1,2.

Χριστὸς κύριος, Lc 2,11)/Joan, pel seu sobrenom de Marc, el dipositari (ὑπηρέτης, Ac 13,5)²⁷ de la bona notícia sobre Jesús. L'un i l'altre polaritzen els respectius relats.

9. El paral·lelisme continua encara. Els pastors «en *veure*(ho) donaren a conèixer el vaticini que els havien fet (els àngels) sobre aquest infant» (Lc 2,17), despertant l'*admiració* dels oients (ἐθαύμασαν, 2,18); Pere topa amb la *incredulitat* dels allí reunits (Μαίωη, Ac 12,15), de tal manera que «en *veure*'l es van quedar *extasiats* (ἐξέστησαν, 12,16), i «els *contà* com el Senyor l'havia tret de la presó» (12,17a). En canvi, mentre «*Mariam conservava* totes *aquestes* (ταῦτα) paraules, meditant-les en el seu interior» (Lc 2,19), «i els pastors *se'n tornaren* glorificant i lloant Déu» (2,20), Pere «afegí: *Comuniqueu* a Jaume i als germans *això* (ταῦτα)» (Ac 12,17b), «i havent sortit, *se n'anà* en un altre lloc» (12,17c). En el segon cas, la col·locació emfàtica del pronom subratlla que el que Pere pretén és que Jaume, capitost de l'església hebrea creient, i els germans addictes enterament a la Llei (cf. 21,20) s'assabentin a través de la comunitat reunida a casa de Maria de l'alliberament que el Senyor ha produït en el seu interior. Noti's, en efecte, la presència per tercera vegada del verb «sortir» (καὶ ἐξελθὼν, 12,17c: cf. 12,9a i 12,10c), marcant la tercera i última fase del seu èxode, i l'anada «en un altre lloc» (ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον, 12,17d). Essent τόπος una designació corrent en Lluc per a designar el Temple com a lloc sagrat (Ac 6,13.14; 7,7.33.49; 21,28b.d) i tenint present el paral·lel de Lc 4,42 (ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἔρημον τόπον) la frase cobra un significat especial. Tampoc per a Pere no hi ha «lloc» (τόπος, cf. Lc 2,7) ja a Jerusalem, per tal com ha deixat de participar en el fanatisme del «poble dels jueus». Les conjectures dels comentaristes²⁸ per a endevinar l'indret vers on es dirigí (Roma, Antioquia, etc.) són pures càbales. El mateix es pot dir de les interpretacions historicitzants sobre el pas de Pere a la clandestinitat. Lluc no pretén de contar les gestes de l'apòstol, sinó narrar «figuradament» les dificultats que hagué de superar fins a arribar a comprendre i a imitar l'èxode del Messies fora de la institució jueva (Jerusalem).

27. Vegi's el que diem més endavant a propòsit d'aquest verset.

28. Vegeu HÄNCHEN, AG 329 n. 2; DIETRICH, *Das Petrusbild* 305 n. 251.

Una vegada un personatge es troba ja en la línia del missatge, Lluc se'n desentén. De Pere, pràcticament, no en dirà res més. La seva presència en el Concili de Jerusalem servirà senzillament per a contrarestar el legalisme de Jaume. Serà una presència profètica.

10. Finalment, Lluc ens descriu encara la mala *fi d'Herodes* tenint present el relat de l'Èxode (Ac 12,23: ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου / Ex 12,29: κύριος ἐπάταξεν πᾶν πρωτότοκον) i sobretot el dels pastors:

Ac 12	Lc 2
21 ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς.	11 Χριστὸς κύριος βρέφος ἐσπαργανωμένον καὶ κείμενον ἐν φάτῃ
22 ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει· Θεοῦ φωνὴ (cf. 20a) καὶ οὐκ ἀνθρώπου.	12c καὶ πλήθος στρατιᾶς οὐρανοῦ αἰνούστων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων· 14a Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ 14b καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη 14c ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας
23 παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκεν τὴν δόξαν τῷ θεῷ.	13a καὶ ἐξαίφνης cf. 7b 13b ἐγένετο σὺν τῷ ἄγγέλῳ (cf. 9a) cf. 14a <i>supra</i>

L'accentuat paral·lelisme que acabem d'advertir té com a funció primordial polaritzar l'atenció del lector en un nou personatge, *Joan*, el sobrenomenat *Marc*, com a *centre* de la veritable comunitat creient, contradistinta de la comunitat hebrea creient presidida per Jaume.

2. Ac 12,24-25

Un cop Lluc ha presentat Joan Marc amb motiu de l'alliberament

de Pere de la general expectació messiànica del poble jueu i ha insinuat —mitjançant el paral·lelisme amb l'escena dels pastors— que és ell el qui aglutina i informa la nova comunitat naixent, ens descriu mitjançant dos brevíssims incisos 1) el creixement del missatge de Déu i 2) la tornada a Jerusalem dels representants de la comunitat cristiana d'Antioquia per a endur-se'n amb ells a Joan Marc.

11. L'incís relatiu al *creixement del missatge* (Ac 12,24) té també el seu corresponent paral·lel en el relat de la infància de Jesús (Lc 2,40). Jesús i el missatge de Déu són correlatius. Si tenim present l'anterior correlació Jesús/Joan Marc, no serà difícil de relacionar aquest últim amb el missatge de Déu. Lluc preferirà de fer-ho escalonadament. El segon incís ens ho aclarirà.

12. Ac 12,25 sembla, a primera vista, un incís sense importància. Aquesta *tornada a Jerusalem*, però, sorprèn el lector per la seva referència a 11,29-30. Tant és així que, per a esquivar les dificultats que comporta —una doble anada a Jerusalem sense parlar de cap tornada a Antioquia, o bé una mateixa visita mencionada dues vegades—, els còdexs manuscrits es lliuraren a tota mena de correccions i els comentaristes han excogitat múltiples explicacions i/o atrevides conjectures²⁹. Retenim la *lectio difficilior*, molt ben atestada per S B H L P sy (h mg) Efrem, etc., l'única que dóna raó de les altres variants (pas de εἰς a ἐξ / ἀπό, però no a la inversa!). Diu així: «Però Bernabé i Saule tornaren a Jerusalem (ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ) —després d'haver acomplert aquell servei (πληρώσαντες τὴν διακονίαν)³⁰— per tal d'endur-se'n amb ells (συμπαράλαβόντες)³¹ Joan, el sobrenomenat Marc» (12,25). Aquest incís forma una claríssima inclusió amb 11,29-30: «D'entre els deixebles (d'Antioquia) acordà cada un d'ells segons llurs propis recursos de

29. Per a una discussió completa dels problemes textuais i literaris, vegi's J. DUPONT, *La mission de Paul «à Jerusalem»* (Act XII 25), dins *NT 1* (1956) 275-303: «On peut donc conclure: le jeu ordinaire des règles de la critique textuelle oblige à s'en tenir à la variante εἰς Ἱερουσαλήμ» (p. 279); METZGER, *A Textual Commentary* 398-400.

30. Part. aor., lexema dinàmic resultatiu, aspecte efectiu d'acció pretèrita: vegi's J. MATEOS, *El aspecto verbal en el Nuevo Testamento*, Madrid 1977, § 381; l'article és anafòric: cf. Ac 11,29.

31. Part. aor., lexema dinàmic instantani, aspecte efectiu d'acció puntual «futurística»: cf. n. 36.

fer un servei enviant-ho als germans que vivien a la Judea: així ho van fer, lliurant(-ho) als responsables per mà de Bernabé i Saule». Noti's la repetició dels mateixos o equivalents termes: εἰς διακονίαν/τὴν διακονίαν; ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ/Ἱερουσαλήμ; διὰ χειρὸς Βαρναβᾶ καὶ Σαύλου/Βαρναβᾶς καὶ Σαῦλος; ὁ καὶ ἐποίησαν/πληρώσαντες. La inclusió és un procediment literari emprat per Lluc per tal d'introduir un nou relat —en el cas present, l'alliberament de Pere— el contingut del qual és imprescindible d'haver copsat per a comprendre la continuació de la seqüència central. El parèntesi de 12,1-24 conté: a) l'alliberament de Pere de l'expectació messiànica jueva; b) la descoberta de la veritable comunitat creient, el centre de la qual és Joan Marc; c) l'èxode definitiu de Pere fora de la comunitat judaïtzant presidida per Jaume.

13. La interpretació òbvia del text és que Bernabé i Saule han tornat a Jerusalem després de l'alliberament de Pere. Referir εἰς Ἱερουσαλήμ a l'oració participial següent, πληρώσαντες τὴν διακονίαν³², recolzant-se en l'ús hel·lenístic de εἰς en lloc de ἐν³³ o ajuntant simplement εἰς a διακονίαν³⁴, a més de violentar la típica construcció lucana ὑποστρέφειν εἰς Ἱερουσαλήμ (Lc 2,45; 24,33.52; Ac 1,12; 12,25; 22,17)/Ἱεροσόλυμα (Ac 8,25; 13,13), comportaria d'entendre el segon participi aorist, συμπαράλαβόντες, com un aorist d'acció subsegüent, categoria negada per molts gramàtics³⁵. En el nostre cas, el primer participi aorist (πληρώσαντες) té el sentit normal d'acció pretèrita (cf. Ac 16,6; 23,22: vegi's 5,40; 26,10); el segon (συμπαράλαβόντες), el d'aorist «futurístic» que expressa un propòsit (equivalent a una oració final)³⁶. El primer participi expres-

32. WENDT, AG 199; HÄNCHEN, AG 330; DUPONT, *La mission de Paul* 296 ss.

33. JACQUIER, AA 375; Bl. - D. § 205.

34. DUPONT, *La mission de Paul* 302s.

35. J. H. MOULTON, *A Grammar of New Testament Greek*, Edinburgh 1967, I 133: «But to take συμπαράλαβόντες in this way involves an unblushing aorist of subsequent action, and this I must maintain has not yet been paralleled either in the NT or outside»; METZGER, *A Textual Commentary* 399.

36. Vegi's Ac 21,26 (ἀγνισθεῖς: cf. *La darrera pujada de Pau a Jerusalem* 57 n. 86) i 25,13 (ἀπασιόμενοι p74 S A B C² E^{gr} P etc. Tflte^a; ἀπασιόμενοι Ψ majoria de versions Cris Tflte^b), així com el parer dels gramàtics C. D. CHAMBERS, *On a Use of the Aorist Participle in some Hellenistic Writers*, dins *JThSt* 24 (1923) 183-187 (si bé en el cas d'Ac 12,25 interpreta el primer part. aor. com a futurístic, en lloc del segon, com fem nosaltres); W. H. HOWARD, *On the Futuristic Use of the Aorist Participle in Hellenistic*, dins *Ibid* 403-406 (als passatges de 2M 11,36; 4M 3,13; Ac 12,25; 25,13 i Hb 9,12, estudiats per Chambers, afegeix Mart Pt 3; Ac Pt-Pl 2, suggerits pel mateix, així com diversos exemples trets dels papirs) i altres autors senyalats per METZGER, *A Textual Commentary* 399 i 492.

sa l'objectiu de la primera pujada; el segon, el propòsit de la segona. D'aquesta manera —juxtaposant els dos participis a continuació del verb principal— evita Lluc *a*) que es confonguin ambdues pujades a Jerusalem; *b*) que συμπαραλαβόντες s'entengui com un participi aorist d'acció precedent, com seria el cas si no anés precedit de πληρώσαντες (vegi's p. e. Gal 2,1)³⁷; *c*) que es pugui resoldre el segon participi en una oració coordinada de temps finit (καὶ συμπαρέλαβον), quedant així desvinculat de ὑπέστρεψεν³⁸. Lluc vol recalcar que l'únic motiu de la segona pujada de Bernabé i Saule fou el d'endur-se'n amb ells el personatge central esmentat més amunt (Ac 12,12), Joan, el sobrenomat Marc. Tractant-se (συμ-)παραλαμβάνω d'un verb de lexema instantani, el participi present indicaria simultaneïtat amb el verb principal o bé iteració (vegi's el paral·lel de Lc 2,45). En lloc del raríssim participi de futur συμπαραληφόμενοι, ha preferit l'aorist³⁹.

14. De fet, l'única raó que ha impulsat els comentaristes que respecten el text a separar εἰς Ἱερουσαλήμ de ὑποστρέψαντες i d'unir-lo amb πληρώσαντες (Wendt, Hänchen) o amb τὴν διακονίαν (Dupont) és que d'altra manera «no es pot obtenir cap sentit acceptable i que, en canvi, aquesta puntuació ofereix un sentit evidentment excel·lent», encara que això sigui «a costa de la gramàtica i del bon estil»⁴⁰. Ara bé, és veritat que el sentit natural de l'incís no ofereix cap sentit acceptable? Si ens cenyim al camp històric, no trobarem certament cap motiu plausible. Però, ¿i en el camp teològic, que és el nivell en què Lluc habitualment es mou? Tres són els motius, segons el meu parer, que l'han determinat a introduir aquest incís. En primer lloc, com ja hem vist, serveix per a assenyalar el caire *parentètic* de l'alliberament de Pere. En segon lloc —i aquesta és la innovació que comporta aquest incís— vol donar a entendre que, un cop Pere s'ha alliberat definitivament de la institució jueva, la funció *deictica* de la veritable comunitat eclesial que encarnava

37. Així ho interpreta, de totes maneres, P. PARKER, *Three Variant Readings in Luke-Acts*, dins *JBL* 83 (1964) 169: «having (previously) taken».

38. Burton, Ramsay, Rackham, si bé suficientment refutat per Moulton i Robertson segons CHAMBERS (cf. n. 36) 183.

39. Noteu que Lluc és també l'únic autor del NT que mostra alguna familiaritat amb el part. fut. en sentit de propòsit: A. T. ROBERTSON, *The Aorist Participle of Purpose in the Koinḗ*, dins *JThSt* 25 (1924) 289.

40. DUPONT, *La mission de Paul* 297, 296.

Joan Marc a Jerusalem, presa en sentit teològic⁴¹, ja no té raó de ser. Per això tornen, ara, Bernabé i Saule a Jerusalem, per endur-se'n amb ells Joan Marc. La repetició del sobrenom és intencionada, a fi d'enllaçar 12,12 amb 12,25. En tercer lloc, finalment, corona el paral·lelisme encetat amb la narració dels pastors, naixement i creixença de Jesús, fent al·lusió a l'escena del trobament en el Temple⁴². Examinem amb deteniment aquest últim paral·lel.

15. En l'Evangeli Lluc descriu la pujada a Jerusalem —cada any, segons el costum jueu— dels pares de Jesús per la festa de la Pasqua (Lc 2,41), emportant-se'n amb ells el noiet en arribar a l'edat de dotze anys (2,42). En aquest moment, però, s'esdevé un fet insòlit: el noiet Jesús es queda a Jerusalem (2,43). Els seus pares, creient que anava en la caravana es van posar a buscar-lo entre els parents i coneguts (2,44), però en no trobar-lo (καὶ μὴ εὐρόντες), se'n tornaren a Jerusalem (ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ) a buscar-lo (ἀναζητοῦντες αὐτόν) (2,45). El mateix passa, salvades les distàncies, en el cas de Bernabé i Saule. Quan pugen per primera vegada a Jerusalem, a fi d'acomplir el servei que els havia encomanat l'església d'Antioquia (Ac 11,30), Joan Marc «resta» a Jerusalem (12,12). Per això se'n tornen a Jerusalem per segona vegada, per tal d'endur-se'n amb ells Joan Marc (12,25).

16. L'església hebrea presidida pels Dotze, un cop desvinculada dels jueus creients de parla grega que s'han constituït en comunitat independent (presidida pels Set, Ac 6,3-6), creix i augmenta considerablement a Jerusalem (ἐν Ἱερουσαλήμ, en sentit teològic), entrant-hi a formar part una gran multitud de sacerdots (6,7). Comença, així, la seva funció precursora, preparatòria de la missió entre els pagans. A partir d'aquest moment, una sèrie de personatges jueus representatius dels més diversos estaments abandonaran successivament Jerusalem, a mesura que realitzen llur èxode fora de la institució

41. Ἱερουσαλήμ: noteu que en retornar-hi a Ac 13,13b empra el sentit neutre, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα, donant a entendre que està simplement «aparcat», esperant el desenllaç de 15,37-39.

42. Heus ací les correspondències:

Ac 12,6-11	Lc 2,8-11
12,12-17	2,16-18
12,(18)20-23	2,12-14
12,24	2,40
12,25	2,45

jueva: *a) Esteve*, el primer que morí fora de la ciutat (7,58a: cf. Lc 13,33b; 20, 15a) i donà així testimoniatge d'adhesió incondicional al Senyor Jesús (Ac 7,59-60); *b) els hel·lenistes*, els quals per raó de la gran persecució i de les fortes pressions que es desencadenaren contra aquesta comunitat materialment radicada a Jerosòlima (sentit purament geogràfic, 8,1b) amb motiu de la mort d'Esteve es dispersaren en bloc (8,1c.4; 11,19) —la persecució no afectà l'església hebrea, representada pels apòstols (8,1d)— i arribaren a Antioquia, si bé predicaven el missatge exclusivament als jueus (11,19b); *c) Felip*, capdavanter del grup dels Set, després de la mort d'Esteve, el qual —portat per l'Esperit— s'establí finalment a Cesarea (símbol del paganisme, 8,40; 21,8); *d) el grup hel·leniste més alliberat*, encarnat pels naturals de Xipre i de Cirene, el primer que s'adreçà als grecs o pagans d'Antioquia, fundant així l'església «cristiana» (11,20.26); *e) Josep*, anomenat Bernabé pels apòstols pel seu carisme d'Exhortador, natural de Xipre (4,36), enviat per l'església de Jerusalem (sentit teològic) a Antioquia (11,22), el qual en comptes de tornar a l'església mare, com ho feren Pere i Joan després d'evangelitzar la Samaria (8,14.25), restà a Antioquia i col·laborà decisivament en la constitució de la primera església «cristiana» (11, 23-26); *f) Pere*, capdavanter dels Dotze, el qual —no sense resistència— s'adonà que els pagans (representats pel Centurió Corneli i família, de Cesarea) havien rebut l'Esperit Sant igual que els jueus per la Pentecosta (10,47; 11,17), s'encarà amb l'església jueva (els de la circumcisió) de Jerusalem (sentit teològic) que li ho retreia (11,1-3) i realitzà finalment el seu èxode fora de la institució jueva que el privava de llibertat (presó), en prendre consciència que fou el Senyor qui «el deslliurà de la general expectació (messiànica) del poble dels jueus» (12,11); per això, en lloc de dirigir-se a la comunitat presidida per Jaume, «es dirigí a la casa de Maria, la mare de Joan Marc» (12,12), i invità la comunitat allí reunida a «comunicar a Jaume i als germans aquest» seu alliberament definitiu (12,17a), «sortint» (ἐξελθὼν) del tot de la institució jueva (recordi's la tripla repetició d'aquest verb: 12,9 [cel·la]; 12,10 [presó]; 12,17c [Jerusalem]) i «anant-se'n en un altre lloc» (12,17c); *g) els profetes*, representats per Àgab, els quals davallaren, primer, de Jerosòlima (sentit neutre) a Antioquia (11,27) i, després, de la Judea (sentit teològic) a Cesarea (21,10), a fi d'invitar —els primers— a la comunitat d'Antioquia a manifestar amb una col·lecta el seu amor envers els germans de la Judea (11,28) i de prevenir —el darrer— Pau de no

pujar a Jerusalem (sentit teològic) (21,11-12); *h*) *Joan*, sobrenomenat Marc, centre de la comunitat fidel, el qual després d'acomplir la seva funció d'assenyalar a Pere on era la veritable comunitat (12,12), abandonà Jerusalem (sentit teològic) en companyia de Bernabé i Saule (12,25) a fi d'acomboiar (com a ὑπηρέτης, 13,5 que comentem tot seguit) la missió adreçada als pagans; i si bé tornà a Jerusalem (sentit neutre, 13,13b) ho féu només provisionalment, esperant el desenllaç del conflicte que —ara latent— esclataria més endavant entre Bernabé i Pau (15,37-39); *i*) finalment *Pau* serà l'últim a realitzar el seu èxode fora de Jerusalem i de la institució jueva, per haver-se entestat a privilegiar el judaisme abans de dirigir-se als pagans (13,5 i *passim*) i a guanyar-se la comunitat judaïtzant de Jerusalem (19,1a var. 21a; 20,16; 21,13.18-19, etc.); fins i tot després de la seva fugida precipitada (èxode) de Jerusalem, «de nit cap a Antípatris⁴³» (23,31), vers Cesarea-Roma, no donarà tot seguit la raó a l'Esperit Sant sinó, un cop ja a Roma, després de fracassar estrepitosament en el darrer intent de congraciarse amb els jueus romans no inficionats pels de Palestina; només llavors es convencerà d'una vegada per sempre que no hi ha res a fer amb la institució jueva aferrissada a la Llei⁴⁴.

3. Ac 13,4-12

Pas a pas Lluç va descrivint el paper central que Joan Marc hauria d'haver representat en la missió de la comunitat «cristiana» d'Antioquia. La seva aparició, de forma sempre esporàdica, enmig d'un relat és un toc d'atenció sobre la funció que està acomplint. L'incís en què ara apareix, Ac 13,5b, és un incís parentètic, explicatiu o potser correctiu? Per a precisar-ne la funció és imprescindible 1) esbrinar l'objecte del context anterior; 2) copsar el sentit de l'escena que segueix; 3) precisar l'abast del terme ὑπηρέτης.

43. Aquesta estació a Antípatris, camí de Cesarea, té probablement sentit teològic: Pau passa de la que ell considerava «pàtria», Jerusalem, a l'«anti-pàtria», Cesarea-Roma. En l'anada de Jesús a territori pagà trobem una expressió similar: ἥτις ἐστὶν ἀντιπέρα τῆς Γαλιλαίας (Lc 8,26).

44. Vegeu el nostre primer article sobre *La darrera pujada de Pau a Jerusalem: «desviació» del camí cap a Roma*, assenyalat en n. 9.

17. En el *context anterior remot* (Ac 13,1-3) ens ha descrit Lluç, en paral·lel amb la unció messiànica de Jesús en el Jordà (Lc 3,21ss.), la comissió a Bernabé i Saule per part de l'Esperit Sant de la missió (τὸ ἔργον) entre els pagans (compari's Ac 13,2b amb 14,26).

El *context anterior pròxim*, «Ells, doncs, enviats per l'Esperit Sant baixaren a Selèucia i d'allí salparen cap a Xipre; i un cop arribats a Salamina, anaven anunciant el missatge de Déu en les sinagogues dels jueus, si bé tenien també (amb ells) Joan com a ὑπηρέτης» (13,4-5), es correspon —materialment— amb el primer pas que donà Jesús després de la seva investidura com a Messies: «Jesús, ple d'Esperit Sant, tornà del Jordà; i era portat per l'Esperit en el desert durant quaranta dies, mentre el diable el posava a prova» (Lc 4,1-2a).

En ambdues *transicions a)* s'assenyala un *punt de partida* de cara a una llarga travessia: Jesús «tornà del (ὑπέστρεψεν ἀπὸ) Jordà». Bernabé i Saule «salparen d'allí (de Selèucia: ἐκεῖθεν... ἀπέπλευσαν) cap a Xipre»; *b)* hi ha constància d'una *intervenció de l'Esperit Sant*: Jesús, «ple d'Esperit Sant», «era portat per l'Esperit» (ἐν τῷ πνεύματι, amb article anafòric); Bernabé i Saule han estat «enviats per l'Esperit Sant»; *c)* l'*indret* on tindrà lloc la prova respectiva és, en el cas de Jesús, el desert: «era portat per l'Esperit en (ἐν) el desert»; en el cas de Bernabé i Saule, Xipre i, més en concret, Salamina i les sinagogues dels jueus fins a Pafos: «arribats a (ἐν) Salamina, anaven anunciant el missatge de Déu en (ἐν) les sinagogues dels jueus»; *d)* la respectiva *confrontació* ve marcada per la *simultaneïtat de dues accions duratives incompatibles* totalment: ἤγετο ἐν τῷ πνεύματι/πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου, pel que fa a Jesús; κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων/εἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην, pel que fa a Bernabé i Saule. En el primer cas, l'oposició ve marcada per la coexistència no pacífica de *dos agents antagònics*: l'Esperit Sant, que influeix realment sobre Jesús, i el dimoni o esperit immund, que intenta d'atraure-se'l al seu camp d'influència, sense èxit; en el segon cas, l'oposició ve explicitada per *dues proposicions* en imperfet separades per una partícula *adversativa*. En ambdues transicions Lluç anticipa la doble confrontació que seguirà, en la qual ens detallarà en què consistí la prova. Com es veu, l'incís relatiu a Joan Marc pertany encara a aquesta *composició de lloc*: Xipre i el desert es

corresponen. Ara bé, per la concisió de l'esmentat incís i per les dificultats d'interpretació que comporta, és convenient que examinem abans el context posterior.

18. La *prova* amb què Bernabé i Saule es veuen confrontats a Pafos té també una sèrie de punts de contacte amb la prova a què Jesús fou sotmès tot just constituït Messies. Allí era en joc el *sentit* del seu messianisme —designi diví, *vs.* expectació jueva personificada en el diable—; aquí, la *forma* com havia de ser portada a terme la missió —mediatitzada per la sinagoga *vs.* assistida per l'evangeli (Marc)—. Havent analitzat amb deteniment aquesta escena en un article anterior⁴⁵, em limitaré a transcriure les conclusions que fan al cas. Lluc descriu dues postures antagoniques servint-se de dos personatges convenientment qualificats: en arribar a Pafos «trobaren un cert individu mag, fals profeta jueu, anomenat Bar Jesús, que vivia ensems amb el procònsol Sergi Pau, individu assenyat» (13,6-7a). El primer encarna el fals messianisme del judaisme creient en Jesús; el segon, el paganisme. Amb anterioritat a l'arribada de Bernabé i Saule, aquests dos personatges representatius «viviën plegats»; en el moment, però, en què apareix en escena la comunitat «cristiana» representada pels dos missioners, els pagans s'hi interesen: «aquest, havent fet cridar Bernabé i Saule, manifestà la intenció (aor.) d'escoltar el missatge de Déu» (13,7b), mentre que «els feia la contra el mag Disposat-a-tot —així, en efecte, s'interpreta (en grec) el seu nom (arameu)— intentant un i altre cop (pr.) de desviar d'una vegada per sempre (aor.) el procònsol de la fe» (13,8).

19. La prova afecta directament Saule. Bernabé, en efecte, fou el qui «exhortà» —en consonància amb el seu sobrenom— els pagans d'Antioquia a seguir units al Senyor i propicià, així, l'aparició de la primera comunitat veritablement «cristiana» (Ac 11,23-26). Saule de bell antuvi reacciona positivament. Primerament es canvia el nom hebreu de *Saule* pel grec de *Pau*, és a dir, pren el nom pagà del procònsol (Σαῦλος δέ, ὁ καὶ Παῦλος, 13,9a). En segon lloc, «ple d'Esperit Sant», desemmascara a Bar Jesús («fill de Jesús» o deixeble) com a «fill del diable» (νῆ διαβόλου) o sequaç, «adversari de tot el que és just» (ἐχθρὸν πάσης δικαιοσύνης), ja que «no para de

45. *La darrera pujada de Pau a Jerusalem* 49 ss.

desviar els camins rectes del Senyor» (13,10). El judaisme creient, en comptes d'acomplir la seva missió *precursora* envers els pagans, com Joan Baptista ho féu envers els jueus (compari's, per contrast, Lc 1,76 i 3,4 amb Ac 13,8.10b), s'interposa a llur conversió. Pau, en adonar-se'n, l'encega per un cert temps: «Heus ací, doncs, que la mà del Senyor caurà damunt teu, et quedaràs cec i no veuràs la llum del sol per un temps (ἄχρη καιροῦ)» (Ac 13,11ab). Pau afronta la prova, com Jesús, «ple d'Esperit Sant» (compari's Lc 4,1 amb Ac 13,9), és temptat per un sequaç del diable (compari's Lc 4,2.3.6.13 amb Ac 13,10), però a diferència de Jesús no supera del tot la prova. Efectivament, mentre en el cas de Jesús el qui «s'apartà d'ell per un temps (ἄχρη καιροῦ)» fou el diable, vist el fracàs de totes les seves proves (Lc 4,13), en el de Pau la mateixa restricció s'aplica a l'encegament del judaisme, donant a entendre així que Pau no ha superat satisfactòriament la prova, sinó només «per un temps». De moment, emperò, el paganisme («el procònsol») en adonar-se que Pau ha renunciat a la mediatització del judaisme «cregué, impressionat per l'ensenyament del Senyor» (13,12: cf. Lc 4,32). L'obstacle que impedia la conversió dels pagans era la pretensió del judaisme creient de ser l'autèntic dipositari del missatge.

20. Una vegada identificades les correspondències tant del context anterior com del posterior, podem passar ja a aclarir el sentit del breu incís d'Ac 13,5b: εἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην. La partícula *adversativa* δὲ es refereix immediatament a la frase anterior: κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων (13,5a). Ambdós hemistiquis són construïts en imperfet, connotant dues *duracions* contraposades: una acció iterada, el primer, i un estat concomitant, el segon. El καὶ amb valor adverbial, precedit de la partícula adversativa, precisa que Joan forma *també* part del grup missioner en qualitat de ὑπηρέτης, però que no se l'ha tingut en compte, ja que fins ara Bernabé i Saule s'han limitat a anunciar el missatge de Déu en les sinagogues dels jueus. La determinació «dels jueus» insinua un cop més que Lluc se'n distancia⁴⁶. Les dues duracions contraposades contingudes en el v. 5, marcades pels

46. Cf. encara Ac 14,1; 17,1-10. Generalment no qualifica el terme «sinagoga» (Lc *passim*; Ac 9,2.20; 13,14.43; 15,21; 17,17; 18,4.7.19.26; 19,8; 22,19; 24,12; 26,11). L'autor de l'Apocalipsi va encara més enllà (Ap 2,9; 3,9).

imperfets, reapareixen en l'escena següent. La coexistència pacífica del judaisme i del paganisme, assenyalada amb la frase en imperfect $\delta\varsigma \eta\upsilon\nu \sigma\upsilon\nu\dots$, es veu amenaçada per la presència dels missioners «cristians»: en el precís moment en què el paganisme manifesta el seu interès ($\epsilon\pi\epsilon\zeta\eta\tau\eta\sigma\epsilon\nu$, aor. manifestatiu d'una intenció), el judaisme s'hi interposa ($\acute{\alpha}\nu\theta\iota\sigma\tau\alpha\tau\omicron$, imperfect successiu) tractant per tots els mitjans ($\zeta\eta\tau\omega\nu$, pr. iteratiu) de desviar el paganisme de la fe (13,7-8). Pròpiament el que està en joc no és el contingut del missatge de Déu (la llavor/ $\tau\omicron\nu\nu \lambda\omicron\gamma\omicron\nu\nu \tau\omicron\upsilon\theta\epsilon\omicron\upsilon$: recordi's la paràbola dels quatre terrenys de Lc 8,11 i compari's Ac 13,5a amb 13,7b), sinó la seva recepció en un terreny mal disposat o en la terra bona (terra/oients). El judaisme creient, amb la seva falsa expectació messiànica i el seu fanàtic legalisme, és l'obstacle que s'interposa entre els missioners i el paganisme perquè aquest no pugui rebre el missatge de Déu i arribar així a la fe. No és casual que Lluç hagi situat l'escena de la prova a Xipre, la pàtria tant de Bernabé, el Consolador (4,36: cf. 11,23), «home bo i ple d'Esperit i de fe» (11,24: expressió predicada igualment d'Esteve, 6,5), com dels xiprians que anunciaren per primera vegada el Senyor Jesús als pagans (11,20b). Xipre (com el desert), situat a l'altra banda del mar (Jordà) és un lloc idoni per a començar l'èxode definitiu fora de la institució jueva, és la terra bona on el missatge pot ser rebut sense obstacles, íntegrament, i arribar a granar.

21. Només ens resta precisar el sentit del terme $\acute{\upsilon}\pi\eta\theta\epsilon\tau\eta\varsigma$. El verb $\acute{\upsilon}\pi\eta\theta\epsilon\tau\epsilon\omega$ i el seu substantiu $\acute{\upsilon}\pi\eta\theta\epsilon\tau\eta\varsigma$ designen ordinàriament l'acció de «servir» o el «servei» prestat a un superior; en el llenguatge oficial el substantiu passa a tenir el sentit tècnic de «funcionari públic» («public official», «Beamte») encarregat de l'administració de la llei, de «notari» que maneja documents i en lliura i autentifica el contingut, de «dipositari» d'escrits públics⁴⁷. Lluç empra quatre vegades aquest mot en el sentit tècnic de «dipositari autoritzat» de documentació oral o escrita: a) el «sagristà» de la sinagoga de Natzaret és el «dipositari» i «lliurador» dels rotllos de la Llei i dels Profetes (Lc 4,20); b) els apòstols són els «testimonis

47. Vegeu l'excel·lent estudi de B. T. HOLMES, *Luke's Description of John Mark*, dins *JBL* 54 (1935) 63-72, sobre l'ús tècnic d'aquest mot en els papirs contemporanis del NT.

oculars i primers dipositaris» autèntics del missatge de Jesús (1,2b); c) Pau ha estat escollit com a «dipositari» i «testimoni» que ha vist el Senyor i del que aquest li revelarà (Ac 26,16); d) Joan (Marc) és el «dipositari» autèntic —reconegut per la comunitat (12,12)— de la bona notícia sobre Jesús, Messies, Fill de Déu (Mc 1,1), adreçada a tots els homes.

Resumint, doncs, tenim que, si bé Bernabé i Saule estan en possessió de la bona notícia dirigida a tots els homes (Ac 13,5b), no fan ús d'aquest «servei» en restringir la predicació del missatge de Déu a les sinagogues dels jueus (13,5a). La reacció de Joan Marc no es farà esperar, com veurem tot seguit. De moment, Lluc ja ens ha deixat dit que la missió entre els pagans no pot tenir èxit si el contingut del missatge no es desenrotlla d'acord amb la dimensió *universalista* que li imprimí Marc, el primer que «emprengué la tasca de compondre una relació dels fets que s'han esdevingut entre nosaltres» (Lc 1,1). El «profeta» Bernabé (cf. 4,36; 11,23-24; 14,12a) i el «mestre» Saule (cf. 14,12b), primer i últim de la llista de cinc «profetes i mestres» de la comunitat d'Antioquia (13,1), han de sintonitzar plenament amb Joan, el sobrenomat Marc, el «dipositari» autèntic de la bona notícia.

4. Ac 13,13

22. Immediatament després de la superació temporal de la «prova», Lluc presenta el grup missioner com «els companys de Pau»: aquests salpen de Pafos i arriben a Perga de Pamfília (Ac 13,13a). L'escena de la prova ha tingut lloc a Pafos (13,6-13a). Gràcies a l'encegament del judaisme per part de Pau, el paganisme ha arribat a la fe. Però l'obstacle del judaisme no ha estat remogut del tot, sinó només «per un temps». Es preveia ja que Pau tornaria a ensopegar-hi. Joan (Marc), de fet, se separa del grup i se'n torna a Jerosòlima (13,13b). De nou un incís brevíssim que planteja una sèrie d'interrogants. Els comentaristes confessen que no es veuen clars els motius d'aquesta separació⁴⁸. Algunes de llurs suggerències llançades a

48. HÄNCHEN, AG 349: «Warum Johannes Markus sich trennt, gibt Lukas nicht an, und alle Vermutungen führen nicht weiter.»

l'aire trobaran confirmació en el que exposaré tot seguit⁴⁹. Examinem, doncs, amb deteniment aquest incís en el seu context natural.

23. En primer lloc, del triple paral·lelisme establert entre els vv. 13a, 13b i 14a:

Ἄναρθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ περὶ Παῦλον
 Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν
 αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης
 ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας
 ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα
 παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τὴν Πισιδίαν.

s'infereix: *a*) que Pau s'ha erigit en líder del grup⁵⁰, trastocant així l'ordre volgut per l'Esperit Sant (13,2b: noti's l'article davant de Bernabé, τὸν Βαρναβᾶν καὶ Σαῦλον, igual que en l'enumeració precedent ὁ τε Βαρναβᾶς... καὶ Σαῦλος de 13,1; l'article no compareixerà més) i reconegut pel representant del paganisme (13,7b: οὗτος προσκαλεσάμενος Βαρναβᾶν καὶ Σαῦλον); *b*) que Joan no accepta aquest lideratge i se separa d'ells abans que Pau pugui posar en pràctica la seva estratègia missionera entestada a donar la prece-dència al judaisme: noti's 1) com els tres membres són introduïts mitjançant la partícula δὲ, 2) com la construcció dels tres membres segueix un mateix esquema (part. aorist més punt de partida/verb principal en temps aorist més punt d'arribada) i 3) com el primer i el tercer membres s'uneixen en el punt de sutura (Perga) passant així el segon a constituir un incís emfàtic; en el bell mig de l'itinerari que conduirà el grup de Pau a Antioquia de Pisídia, on Pau pronunciarà el seu discurs programàtic a la sinagoga en dissabte, Joan se separa

49. BRUCE, *Acts* 266: «Perhaps he did not care for the increasing rigours which evangelization in Asia Minor would involve (![l'admiració és meua]); perhaps he resented the way in which his cousin Barnabas was falling into the second place. (When the expedition sets out from Syria, the order is 'Barnabas and Saul'; by the time they leave Cyprus, it is 'Paul and his company'!); WILLIAMS, *Acts* 160: «It may be that John felt that Cyprus had been the proper sphere of their work; he and Barnabas were to return to it later after Paul's quarrel over Mark with Barnabas... The day was yet to come when, if this Mark was the evangelist, his gospel would show that while Jesus had ministered rarely to non-Jews during His ministry, He had thrown open the Kingdom of heaven by His passion to all believers (M. Kiddle, *J. T. S.* xxxv, 1934, 45ff.).»

50. οἱ περὶ Παῦλον: vegeu BAUER, *WNT* 12^o9; HÄNCHEN, *AG* 349; CONZELMANN, *AG* 82s., BRUCE, *Acts* 266.

del grup; c) que la separació de Joan (ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν) representa només un primer pas vers el trencament definitiu de la missió encomanada per l'Esperit Sant a Bernabé i Saule, segons es desprèn del que ens dirà més endavant a 15,37-39 (ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων).

24. En segon lloc, si bé Lluc no explicita els motius de la separació, els deixa entreveure suficientment: a) el primer i principal és que Pau no engegà el judaisme a Xipre d'una manera definitiva, sinó només «per un temps»; b) el segon, que Pau s'ha constituït líder del grup. Pau, des d'ara, condicionarà la missió al protagonisme dels jueus. De fet, un cop arribats «ells» —el que resta del «grup de Pau»— a Antioquia de Pisídia, el primer que faran serà «entrar a la sinagoga en dissabte» (13,14). Mitjançant la introducció de l'expressió singular, οἱ περὶ Παῦλον, Lluc adverteix que Joan no se separà directament de Bernabé, sinó en quant havia quedat a mercè del lideratge de Pau. En tota la narració següent invertirà l'ordre consignat fins ara (Bernabé i Saule: 11,30; 12,25; 13,1.2.7), donant la precedència a Pau (Pau i Bernabé: 13,43.46.50). Sempre que tingui que veure amb el judaisme (jueus creients/església de Jerusalem/tramesa del decret del Concili) mantindrà aquest ordre (15,2[2x].22.35.36); en canvi, quan es refereixi als pagans (ja sigui en boca dels propis pagans o bé quan es dirigeix als cristians del paganisme) retindrà l'ordre primitiu (14,12.14; 15,12.25).

25. En tercer lloc, el retorn de Joan a Jerosòlima (nom geogràfic), en comptes de Jerusalem (nom sagrat, com a 12,25), revela dues coses: a) que Joan, sense sobrenom ara ni funció, torna a la *comunitat d'origen* sense cap mena de *connotació teològica*, ja que no va a representar-hi cap paper o funció (ja hem dit que la seva funció central en el relat de la «conversió» de Pere finalitzà en el moment en què aquest abandonà Jerusalem); b) que torna a *Jerosòlima* sense cap mena d'*intencionalitat*, a l'espera purament del que s'esdevindrà entre Pau i Bernabé.

26. Finalment, seguint el paral·lelisme amb l'Evangeli que acabem d'advertir a propòsit de la «prova», la «tornada» de Joan a Jerosòlima es correspon amb la «tornada» de Jesús a Galilea. Jesús, un cop s'hagué apartat d'ell (ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ) el diable per haver superat la prova enterament (tripla), «se'n tornà amb la força de l'Esperit a la Galilea (καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς... εἰς τὴν Γαλι-

λαίαν)» (Lc 4,14); Joan, en canvi, adonant-se que Pau i Bernabé no han superat satisfactòriament la prova, «se separà d'ells i se'n tornà a Jerosòlima (ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν ὑπέστρεψεν εἰς Ἱερουσόλυμα)» (Ac 13,13b). El retorn de Jesús a Galilea coincideix amb el pla de Déu («amb la força de l'Esperit») i consisteix a afrontar des del començament el problema crucial: judaisme particularista/regnat universal de Déu; en canvi, el retorn de Joan a Jerosòlima significa un compàs d'espera, fins que la comunitat missionera es decideixi a portar a terme la missió tal com entrava en els plans de Déu. El paral·lelisme continuarà encara en les respectives escenes que segueixen: Jesús pronunciarà el seu discurs programàtic a la sinagoga de Natzaret (Lc 4,16ss.); Pau i Bernabé, a la sinagoga d'Antioquia de Pisídia (Ac 13,14ss.). Les divergències, però, entre Jesús i Pau seran cada vegada més profundes.

5. Ac 15,36-40

Hem arribat a l'últim acte del drama. La tensió entre Pau i Bernabé, latent fins ara, si bé ja finament insinuada per Lluc amb diversos procediments literaris (el grup de Pau, la separació de Joan Marc, la precedència de Pau, etc.), esclata finalment de forma estrepitosa. Només si retenim el que hem dit fins ara a propòsit de Joan Marc i tenim en compte degudament el context podrem endevinar quina era la qüestió tan fonamental que es debatia entre ells. Que jo sàpiga, no hi ha cap comentarista que s'atreveixi a posar en dubte l'actuació de Pau. Anàlogament, tracten d'alleugerir la culpa que Bernabé pogués tenir-hi, escudant-se en el caràcter immadur del jove Marc⁵¹. Abans d'emetre, doncs, un judici, caldrà examinar amb deteniment el context.

51. Així HÄNCHEN, AG 415: «Lukas formuliert den Vorwurf so zurückhaltend, damit Barnabas durch sein Eintreten für Johannes Markus nicht belasted wird.» En n. 2, a l'igual que BRUCE, *Acts* 318 n. 57, accepten la «delicate nuance» de MOULTON, *Grammar* I 130: «Barnabas, with easy forgetfulness of risk, wishes συνπραλαβεῖν Mark —Paul refuses συνπραλαμβάνειν, to have with them day by day one who had shown himself unreliable.» I a propòsit de 13,5 nota Hänchen: «Aber vielleicht hat ihn Lukas doch nur... materielle Dienste zugeschrieben, weil dann das Versagen des Johannes Markus weniger schwerwiegend erschien» (p. 339). STÄHLIN, AG 212: «Barnabas wollte seinem Neffen Markus noch einmal eine Chance geben, Paulus hielt ihn im Sinn von Jesu Wort Lk. 9,62 für ungeeignet für den grossen Werk.» BRUCE, *Acts* 319: «We can well believe that it would indeed have been unwise for Mark at this stage to join another missionary expedition of which Paul was one of the leaders. On the other hand, it appears that Barnabas discerned promising qualities in his young cousin which could be developed under his care rather than under Paul's».

27. La iniciativa de visitar les comunitats fundades durant el primer viatge, «a veure com es troben» (Ac 15,36), parteix de Pau, però no és secundada sense més per Bernabé. Les posicions s'han endurit i pràcticament són enconrades. Bernabé ha decidit, després de reflexionar-hi, d'endur-se'n amb ells altre cop a Joan, l'anomenat Marc (15,37); Pau, al contrari, manté la postura de deixar de banda definitivament el qui els havia plantat a Pamfília i no havia col·laborat en la missió (15,38). Lluc ha redactat ambdós versets en clar paral·lelisme antitètic, a fi de mostrar com eren d'oposades les respectives posicions:

Βαρναβᾶς δὲ ἐβούλετο συμπαραλαβεῖν καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν
καλούμενον Μάρκον.
Παῦλος δὲ ἤξιον τὸν ἀποστάντα
ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ
ἔργον
μὴ συμπαραλαμβάνειν τοῦτον.

El *paral·lelisme* és ben marcat *a)* per la posició d'ambdós subjectes al començament; *b)* per la repetició de la partícula *δὲ*; *c)* per la construcció imperfet més infinitiu; *d)* per la presència de l'acusatiu-objecte dels dos respectius infinitius. L'*antítesi* és clara també: *a)* el primer imperfet connota un conat després de prèvia reflexió⁵²; el segon, una exigència mantinguda⁵³; *b)* el primer infinitiu és additiu (*καὶ*); el segon, exclusiu (*μὴ*); *c)* el primer és construït en aorist, marcant una acció puntual; el segon, en temps present i en forma negativa, negant per tant tota possibilitat de compromís⁵⁴; *d)* el primer membre presenta l'acusatiu-objecte positivament, designant-lo pel nom i el cognom: l'article *τὸν* és anafòric (la primera vegada que el presenta articulat), fent referència a aquell personatge que ells mateixos havien anat a cercar a Jerusalem, Joan, el sobrenomat Marc (12,25); en efecte, coneixedors del paper central que Marc havia representat en l'alliberament de Pere (12,12), van anar a cercar

52. ἐβούλετο: cf. BAUER, WNT 289: «Von den eigentlichen Willensentscheidungen nach vorausgegangener Ueberlegung.»

53. ἤξιον: cf. BAUER, WNT 155s. («er bestand darauf»); Bl. - D. 328; HÄNCHEN, AG 415; CONZELMANN, AG 96.

54. MOULTON, Grammar I 130.

i tenen amb ells el «dipositari» autèntic del missatge (13,5b) que hauria d'haver-los acompanyat en la missió dels pagans, però que l'estratègia de Pau malmeté (13,13b); el segon membre presenta l'acusatiu-objecte negativament, silenciànt el nom, titllant-lo de desertor i de no voler col·laborar en l'obra de la missió, col·locant emfàticament el pronom a la fi i designant així despectivament al personatge (cf. p. e. Lc 4,22; 23,38).

28. La tensió arriba a l'extrem de fer saltar la guspira entre ells dos: «Els ànims s'exacerbaren⁵⁵ fins al punt de separar-se ells l'un de l'altre» (Ac 15,39a). Els comentaristes a penes donen relleu a aquesta afirmació. Lluc, en canvi, ha volgut carregar les tintes. Primer ens ha referit la proposició de Pau, deixant ben clar que és Pau el qui ha pres la iniciativa, però sense descobrir el mòbil real de la visita; més endavant resultarà que el nou grup, de caire netament judaïtzant⁵⁶, es dedica a trametre els decrets del Concili de Jerusalem a les comunitats fundades durant la primera missió (16,4). Tot seguit ens ha descrit les dues posicions obertament antagòniques i irreconciliables de Bernabé i de Pau. Ara acaba d'indicar-nos-en el desenllaç.

Bernabé —a parer meu— no pot tolerar que es visitin les comunitats paganes per a invitar-les a l'observança de la Llei, encara que només sigui el mínim (noaquita?) de Lev 17s.⁵⁷ que s'exigia als prosèlits i als pagans que volien conviure amb els jueus⁵⁸, ja que això suposaria acceptar de fet la preeminència d'Israel. Per això fa

55. ZORELL, *Lexicon* 1011.

56. Silas «denotes the Jewish character» de la missió II: cf. B. N. KAYE, *Acts' Portrait of Silas*, dins *NT* 21 (1979) 13-26; Timoteu, un cop circumcidat, forma el tercet. Alguns comentaristes relacionen aquesta discussió amb la relatada a Gal 2,11ss.: així CONZELMANN, *AG* 97: «Dem Bericht liegt offenbar der Vorfall vom Gal 2,11ff. zugrunde; er ist hier aus dem Sachlichen ins Persönlichen verschoben»; WILLIAMS, *Acts* 187, arriba fins i tot a invertir els termes, afirmant la condició judaïtzant de Bernabé i de Marc: «Barnabas before (or about) this time had become involved in the table-fellowship dispute at Antioch, Gal. ii.13, showing that his natural sympathies lay with the Jewish-Christians, and it was equally natural for him to side with his nephew (or cousin) Mark and to take him to his own homeland, Cyprus, to work among Jews.» MUNK, *Acts* 147ss., no accepta aquesta associació amb la discussió de Gal.

57. Vegeu S. - B. II 729-739.

58. Vegeu S. - B. II 721-723; HÄNCHEN, *AG* 391 n. 1: «Hier sei jedoch darauf hingewiesen, dass diese Gebote (anders als das der Beschneidung!) im AT selbst auch den Heiden auferlegt werden, soweit sie unter Juden leben»; CONZELMANN, *AG* 93: «Es sind die Enthaltungsforderungen von Lev 17f. (in v 29 sogar in derselben Reihenfolge s HWaitz ZKG 55, 1936, 227ff.) die auch für den in Israel lebenden

una contraproposició: visitar-les, sí, però en companyia de Joan Marc, el «dipositari» autèntic del missatge. Pau no transigeix, escudant-se en el fet que aquest els va deixar plantats i no va col·laborar en la missió. Bernabé proposa, amb fermesa; fins ara havia transigit en la forma com Pau portava personalment la missió. Pau passa a l'atac personal, tergiversant els fets i interpretant la separació de Marc com una vel·leïtat i una manca de companyonia; era incapaç encara d'adonar-se que era ell mateix qui, amb la seva actitud favorable al judaisme, impedia que el missatge, personificat per Marc, pogués arrelar profundament en la missió.

29. En el paroxisme de la discussió, la primitiva comunitat missionera segellada per l'Esperit Sant (Ac 13,2) es desfà irremediablement «fins al punt de separar-se ells l'un de l'altre» (15, 39a: ἐγένετο δὲ παροξυσμὸς ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων). S'ha trencat no solament una relació que venia de lluny (9,26-27; 11,25-26), reconeguda per l'església d'Antioquia en encomanar-los el lliurament de la col·lecta a l'església de Jerusalem (11,30) i responsablement exercida per ells en tornar a Jerusalem per a endur-se amb ells Joan Marc (12,25); s'ha trencat no res menys que la línia expressament volguda per l'Esperit Sant, integrada per una doble dimensió, profètica (personificada en Bernabé, «ple d'Esperit Sant i de fe», el Consolador/Exhortador de comunitats: 4,36; 11,23s.) i didàctica (representada per Saule/Pau, el portaveu de la paraula: 14,12).

30. De resultes d'aquest trencament, Bernabé pren Marc i s'embarca cap a Xipre: τὸν τε Βαρναβᾶν παραλαμβάντα τὸν Μάρκον ἐκπλεῦσαι εἰς Κύπρον (Ac 15,39b). Aquest incís va íntimament lligat amb l'anterior: l'infinitiu és regit per ὥστε i va unit amb el primer infinitiu amb la partícula τε. Bernabé es troba davant un dilema crucial: cedir a la intransigència de Pau, deixant definitivament de banda el missatge de l'evangeli personificat en Joan Marc, o endur-se'n aquest (παραλαβεῖν) renunciant a la companyia (συμ-) de Pau. Orta per endur-se'n Marc (παραλαμβάντα) i per recomençar en companyia d'ell la missió iniciada a Xipre (ἐκπλεῦσαι εἰς Κύπρον;

Nichtjuden gelten (anders Schoeps I 259f.: es handle sich um das noachitische Minimum; vgl dazu Bill III 37f.; Lk selbst freilich bezeichnet sie als mosaïsch, v 21)... Insgesamt handelt es sich um diejenigen rituellen Verzichtforderungen, die dem Juden das Zusammensein mit dem Heidenchristen ermöglichen.»

compari's amb 13,4b: ἀπέπλευσαν εἰς Κύπρον). Noti's que, per primera i última vegada, ja no es parla de Joan ni de Joan el (sobre)nomenat Marc, sinó simplement de Marc, amb article: Bernabé s'enduu l'evangelista Marc. La dimensió didàctica, encomanada per l'Esperit Sant a Saule (13,4a), però frenada per Pau pel fet de no haver-se clarificat del tot encegant definitivament el fals profeta jueu (13,11), serà represa per Marc. Ni Josep «Bernabé» ni Joan «Marc» tornaran a aparèixer en escena. Senyal inequívoc que Bernabé actua, des d'ara, plenament d'acord amb la línia del missatge de l'Evangelí.

31. Pau, per la seva part, escollí Siles i sortí, encomanat pels germans al favor de Déu: Παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος Σίλαν ἐξῆλθεν παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ κυρίου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν (Ac 15,40). Pau reprèn la iniciativa, escull Siles i surt (en sing.); de Siles no se'n dirà res més fins a Filips (16,19): tots els verbs dels vv. 40 i 41 són en singular. Aquesta segona missió de Pau —sense la companyia de Bernabé (Esperit) i de Marc (Missatge)— no entrava en els plans de l'Esperit Sant (tot seguit l'Esperit se servirà de noves estratagemes per a reconduir la missió a la direcció volguda per ell: 16,6-9). Els germans se n'adonen i l'encomanen al favor del Senyor. Si comparem aquesta frase amb la frase equivalent que es troba al terme de la primera missió (14,26b: ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν), ens adonarem de les profundes diferències: a) Bernabé i Pau havien quedat encomanats (plusquam-perfet perifràstic) al favor de Déu, ambdós, comunitàriament i permanent; Pau fou encomanat (aor.) al favor del Senyor, ell sol, momentàniament i individual; b) l'Esperit Sant fou l'agent que els confià la missió i els continuà assistint amb la seva presència a l'interior del grup (13,2.4); els germans només poden fer paper de suplència, des de fora; c) el Senyor és l'encarregat de recuperar Pau, quan li manca el favor de Déu: ἡ χάρις τοῦ θεοῦ (11,23; 13,43; 14,26; 20,24.32) és més interior que ἡ χάρις τοῦ κυρίου (14,3; 15,11; 20,32 var.). Tingui's present que fou el Senyor Jesús qui se li aparegué en el camí de Damasc (9,4-6; cf. 22,7-8.10.18.21; 26,15-18) i serà ell qui en els moments més desconfortants se li tornarà a aparèixer per a donar-li ànims (18,9-10; 23,11; 27,24), mentre que l'Esperit Sant es limitarà a parlar-li a través de les comunitats profètiques (19,1a var.; 20,3b var. 23; 21,4.11b.12); precisament quan la comunitat profètica de Cesareà compregui que no el podrà

fer recapacitar, es limitarà també a demanar que es faci el designi del Senyor (21,14b: τοῦ κυρίου τὸ θέλημα γινέσθω), de la manera que sigui⁵⁹.

En conclusió, els breus i esporàdics incisos relatius a Joan, el sobrenomenat Marc, examinats en llurs corresponents contextos, s'han evidenciat molt més importants del que una simple consideració historicitzant podria inferir. Han esdevingut *marques teològiques*, posades per Lluc, per tal de mostrar el paper preponderant que l'evangeli de Marc hauria d'haver acomplert en la missió de la primera comunitat «cristiana». A mesura que anem penetrant en la forma expositiva escollida per Lluc en el llibre dels Fets per tal de comprovar en determinades figures centrals de l'església primitiva les vicissituds sofertes pel missatge contingut en l'Evangeli en encarnar-se en comunitats concretes, comprenem el perquè de llur brevetat i distribució esporàdica. Marc no és *objecte* de la crítica empresa per Lluc, sinó senzillament *element de contrast*. La seva sola presència és ja de per si *garantia* que un personatge es troba en el «camí recte». La seva separació és un *avis* adreçat al lector perquè jutgi ell mateix sobre una determinada actuació. Aquest procediment literari no és un cas aïllat. En successius articles n'escatirem altres de semblants o anàlegs.

Josep RIUS-CAMPS
Elisabets, 6
BARCELONA-1

Octubre de 1980

---

59. Cf. *La darrera pujada de Pau a Jerusalem* 46 s.

Summary

Luke frequently uses the verbs *καλέω* and *ἐπικαλέω* to introduce the «surnames» of a personality. Amongst the people qualified in this manner, attention is drawn to the repetition of the surname in the case of Simon «Peter» (four times), and of John «Mark» (three times). In the case of Simon, surnamed Peter (Ac. 10,5.18.32; 11,13), a nickname which Jesus himself imposed (Lk. 6,14), not only serves the needs of narrative in order to distinguish him from Simon the Tanner, but also to indicate theological meanings tending to qualify Simon—who lived in the house of the Tanner of skins (tanning was an uncleanly trade for a Jew) and shared the same first name—with the surname «Peter» because of his obstinate attitude and stubbornness (Ac. 10,13-16; 11,7-10; cf. Lk. 22,31-34). The second case is more intricate. The passages in which John «Mark» appear are brief and sporadic. To investigate its function we have analysed the passages one by one, together with their related context, where this person appears: (1) Ac. 12,1-23; (2) 12,24-25; (3) 13,4-12; (4) 13,13; and (5) 15,36-40. These brief comments have become theological pointers included by Luke to show the preponderant role that the evangelist Mark should have fulfilled in the mission to the first «Christian» community. John, surnamed «Mark», is Mark the Evangelist. His presence in the narrative serves as a contrast so that the reader can duly judge a situation, and is itself a guarantee that a particular person/community is able to find the «straight road». His separation, on the other hand, is a warning to the reader to give a negative judgement about what happened. This literary procedure is not an isolated case. Similar and analogous cases will be presented in successive articles.